

ТЛУМАЧЕННЯ БАТЬКІВЩИНИ В ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА І ВІСНИКІВЦІВ

Визначальне значення для інтерпретації класичної художньої спадщини, на нашу думку, має окреслення сутнісних рис герменевтичної традиції національно-екзистенціального мислення, основоположником якої в українській культурі став Тарас Шевченко. Діалог з цією могутньою, стрижневою для української літератури нового часу традицією допомагає виявити передусім глибинні, смислові естетично-інтенціональні пласти художніх всесвітів. А це, своїм чином, дуже часто сприяє об'єктивному усвідомленню місця і значення творчості того чи іншого автора в діахронному контексті національного літературного процесу. На сучасному етапі розвитку української науки про літературу простеження такого діалогу вкрай актуальне для творчості письменників міжвоєнного періоду із виразним націоцентричним типом художнього мислення – вісниківців (літературного покоління, сформованого передовсім енергією думки відомого українського філософа Дмитра Донцова). На жаль, часто замовчуваних, примітивізовуваних чи ще й досі вульгарно потрактовуваних. У цій студії зупинимось лише на одному можливому аспекті рецепції та інтерпретації ними Шевченкової герменевтики (а таких аспектів існує чимало), що стосується поетичного витлумачення Батьківщини як екзистенціалу – тобто способу (чи модусу) буття людини. (При цьому певним чином будемо намагатися узагальнювати попередні напрацювання з цієї теми [див.: 2; 5; 3; 4]).

Будь-який модус, згідно з концепцією німецького філософа Мартіна Гайдеггера, допомагає нам пізнати буття людини (присутності), а через нього – буття взагалі. Однак окремі з них володіють промовистою пізнавальною здатністю, стають екзистенціалами-експлікатами (наприклад, радість, свобода, смерть, доля, жах та ін.) [13, с. 62, 63]. Це ж стосується і буттєвих рис персонажів, їхнього буття у художньому світі, їхньої художньої екзистенції як художнього типу присутності [4, с. 106–139].

Навіть поверховий огляд поезії Т. Шевченка та вісниківців (Ю. Дарагана, Є. Маланюка, Ю. Липи, О. Стефановича, Ю. Клена, О. Ольжича, О. Теліги, Н. Ливицької-Холодної, І. Ірлявського, М. Гриви, О. Лятуринської, М. Чирського та ін.) дає змогу виявити один із провідних, фундаментальних екзистенціалів, що допомагає

глибоко, на смисловому рівні, пізнати буття поетичних протагоністів. Цим екзистенціалом-експлікатором виступає *батьківщина* (Україна) як наскрізний основообраз, постійна змістова ідея та генеральний смисловий концепт. При цьому в інтерпретованій поезії дається власне українське тлумачення поняття батьківщини взагалі, оскільки, як стверджував німецький філософ Освальд Шпенглер, “кожна культура має притаманне їй поняття батьківщини і вітчизни” [20, с. 491].

Насамперед важливим видається відзначити український характер *міця* і *часу* буття літературної людини як присутності (буття-у-світі). Йдеться про такі взаємопов’язані константи людського Umwelt-у, що входять і до художнього універсуму, і до екзистенціального “чотирикутника” М. Гайдеггера, як земля, світ і час (“небо”), котрі виражаються насамперед як суцільні національно-історичного, а не вузько особистісного, узагальнено-побутового типу. У цьому плані в літературних досвідах аналізованих поетів ми бачимо не просто землю (якийсь абстрактний топос), а опору екзистенції, “землю народу” як споконвічний “грунт-основу”, на котрій засновується народ у своєму “історичному здійсненні”. Ми бачимо “світ народу в його історичному здійсненні” [15, с. 282–288]. Ми бачимо, що сутнісним (доленосним) існуванням людини може бути лише екзистенція в межах “історичного шляху” як “події спільноти, народу” [13, с. 430].

Це означає, що персонаж, закорінюючись або ж позбуваючись власних буттєвих коренів, постійно проживає в просторово-часових межах батьківщини, котра літературно витлумачується (відповідними образними структурами) як *Україна-земля* (простір батьківщини, що “закривається”), *Україна-світ* (простір батьківщини, що “відкривається”) й *Україна-історія* (час, що конкретизується як історичний шлях нації). До речі, таке органічне пов’язання із національним простором як “землею” притаманне саме *націоналізмові* як суспільному світоглядові, політичному рухові та формі культури, оскільки, стверджують націологи, для націоналістів земля має виняткове значення – “це місце, де жили предки і де історія позначила «батьківщину»” [11, с. 84]. При цьому у досліджуваних поетичних досвідах постійно присутня антитеза: художньо протиставляється Україна як спустошений (колоніальний, буттепокинутий) і неспустошений (національно-органічний, самобутній) часопростір.

Тому для літературного буттєвого мислення протагоніста Т. Шевченка вітчизна, з одного боку – це “рай”, “край прекрасний, розкошний, багатий”, це світ “садка вишневого коло хати”, “світ тихий, край милий”, це “земля козака” і Божа, густо полита кров’ю оборонців України (передусім козаків), а з іншого – це “пекло” (антирай), “окрадена земля”, “гори окрадені”, це “наша – не своя земля”, це гинучий світ “розритої могили” і позбавлених власної історії “перевертнів”-“свинопасів”: “Такії, Боже наш, діла / Ми творимо у нашім раї / На праведній Твоїй землі! / Ми в раї пекло розвели, / А в Тебе другого благаєм...” [18, с. 223] (“Якби ви знали паничі...” (1850)).

У літературному віданні вісниківців Шевченкова контрастна рецепція та інтерпретація України продовжується. При цьому спустошена батьківщина часто набуває гіперболізованих рис антибатьківщини, Малоросії. Характерним у цьому плані може бути звернення до поезії Євгена Маланюка. Тип “органічної” (Є. Маланюк), неспустошеної України розвиває образ батьківщини як шевченківського “садка вишневого” – це “тихий рай”, “краса землі”, це світ “антично ясної” “Еллади Степової”, простір історіотворчого чину римлян, варягів, козаків, це “поле бою”, де “в просторах / Дзвенять мечі” [8, с. 225, 227] (“Діва-Обида”), це образ батьківщини, загострений емігрантською перспективою: “І все частіш пригадується синь / Херсонщини, дитинства краєвиди, / Стихія степу, сонячна Синюха, / Граніти скель і вітер верховий” [8, с. 598] (“Спогад” (1964)). Мегаобраз буттєпокинутої вітчизни утворений натомість образними структурами (часто символізовані чорним кольором національної смерті в межах епітетів), що витлумачують “зруйнований” часопростір – це “чорний рай”, ув’язнена “Чорна Еллада”, “розп’ята краса”, це світ “калічних” і “візантійських україн”, “мізерія чужих історій”, це земля, що “у скверні втопилася”, “мертва твердь”: “Господь забув і одвернув обличчя, / І от земля запалась, як труна, й / Над пустою її удвох владичать / Антихрист і неситий Адонай” [8, с. 328] (“Батьківщина” (1938)). У романтично-героїчних візіях протагоніста Олега Ольжича дуже чітко витлумачується Україна як “підзамча” (“Притулене тут під горою – / Спокійне Пізамча усе. / Лиш вітер стрімкою рікою / І хмари, і зорі несе” [9, с. 64] (“Підзамча” (1941)), і як земля “Страшного суду”, знищена окупантом територія – “ясні зорі” і “тихі води... степів,

спустошених огнем” [9, с. 80] (“О Україно! Хай нас людство судить...” (1929)).

Так з’являється можливість окреслювати феномен батьківщини (України) як **фундаментального екзистенціалу**, що структурує проживання й окремої, індивідуальної національної присутності (**українця**), і колективної, надіндивідуальної національної присутності (**українського народу, нації**) в поезії досліджуваних авторів. Тут-буття нормальних, незмаргіналізованих людини і народу зображається/витлумачується не через модуси абстрактного суб’єктного існування, а через органічно українські, сутнісно національні буттєві риси в межах національного часопростору. З іншого боку, у такий спосіб літературно підтверджується герменевтична максима “фундаментальної онтології” (Г.-Г. Гадамер) М. Гайдегера (та представників багатьох інших органічних, ненігілістичних філософських систем – Руссо, Гердера, Фіхте, Шеллінга, Карлайла, Дільтея, Шпенглера та ін.) про батьківщину як онтологічну основу існування присутності, її буття-у-світі: те, що в “грунті” батьківщини – “коріння людини”, що саме в батьківщину будь-яка нормальна людина “закорінена” [16, с. 105]. **Бути людиною, звідси, означає бути людиною національною.**

Саме оця природна для людини буттєва закоріненість (виразно передана через модус турботи, наприклад, у “Мені однаково, чи буду...”)) навіть спонукає ліричного протагоніста Т. Шевченка до тимчасової відмови від потойбічного діалогу із Богом, для прикладу, у “Заповіті” (доки не буде звільнена батьківщина). Вона ж зумовлює й уперту (всупереч обставинам та малоросійським настановам “письменних”) діяльність на духовному полі батьківщини – орання “перелогу” [17, с. 255] (“Чигирине, Чигирине...” (1844)), своєї “убокої ниви” [17, с. 355] (“Не нарікаю я на Бога...” (1860)), й оте природне для українця бажання до повернення і побутового вrostання в Україні (наприклад, у “Не молилася за мене...” (1850)), а також безкомпромісної боротьби за “честь, славу, за братерство, / За волю Вкраїни” [17, с. 284] (“Гоголю” (1844)) із колонізаторами-знецорінювачами.

Такого ж типу усвідомлення власних буттєвих коренів характерне і для ліричного героя Є. Маланюка (серце якого “повне” вітчизною “вщерт” [8, с. 110] (“Ісход” (1920)), навіть включно зі збереженням шевченківської хліборобської та воєнної образності. Звідси й розмикаючі ейдологеми України як “поля бою”, як

життєтворчого селянсько-козацького тут-буття, що протиставляється убивчому міському небуттю, підвладному “Нудьзі” й “Пороку” в “Атавістичному” [8, с. 475–476] (1925). Саме з цієї селянської екзистенції народжується могутній, хоча й стихійний всенародний спротив червоним окупантам, символізований образом “Головного Отамана Села”: “Із селянських, із житніх зітхань, / Із таємних мужицьких глибин, / Там, де степ під ралом затиха / І болячкою пухнуть горби...” [8, с. 215] (“Чорна Еллада”). Україна для ліричного героя – це буттєва “нива”, що дозволяє не асимілюватися й не спустошитись українським емігрантам у далекій Канаді:

*І люди – не пустеля і намет.
Вкорінені в тверду пшеничну ниву
Не захитать. Хай вітер долі дме
Й доба іще одну зготує зливу, –
Ці видержать у двійнику вітчизни
І першим внуком, і нащадком пізнім [8, с. 581].
 (“Канадський сонет” (1965))*

Своє глибинне, онтичне вкорінення у батьківщину усвідомлюють і ліричні протагоністи інших вісниківців. Наприклад, герой Юрія Липи, навіть в епітафії, коли, здавалося б, мав би домінувати голос там-буття, виражає безсмертність і святість тих, що жили вітчизною: “Я смертю вирізьбив: ти стань і прочитай, – / Одно святе є в світі – кров людей хоробрих, / Одні живуть могили – вірних Батьківщині” [7, с. 111] (“Епітафія”). В інших творах цього поета ми бачимо, що саме закорінення в батьківщину – “найпрекраснішу з країн” – стає основою для пошанування історіотворчого чину під час Визвольної Війни 1917 – 20 рр. і водночас віри у переможне, самодостатнє майбутнє “грізних” “звитяжців”, “відважних”, “сміливих дітей”: “Вперед, Україно! В Тебе – тяжкої стопи, / Пожари хат димляться з-під них: / Ні Росії, ні Європі / Не зрозуміти синів Твоїх!” [7, с. 120–123] (“Сімнадцятий”). Саме органічний зв’язок із поневоленою вітчизною допомагає ліричній героїні Олені Теліги, залишаючись емоційною, живою, життєрадісною людиною, водночас проявляти “твердість і суворість”, там, де цього вимагає добро справи. Критерієм ставлення до людей стає турбота про батьківщину: “О краю мій, моїх ясних привітів / Не діставав від мене жодний ворог” [12, с. 28] (“Не треба слів. Хай буде тільки діло”).

Водночас тут можна помітити типологічний онтологічно-екзистенціальний перегук на когерентно-смисловому рівні між художніми досвідами українських класичних митців та ідеями західноєвропейської філософської герменевтики ХХ ст., представники котрої утверджували “осмислююче мислення”, борючись за буттєву “вкоріненість теперішньої людини” у батьківщину і протиставляючись технократичному спустошувальному “рабству” неоліберальної цивілізації [16, с. 102–111].

Сказане дає підставу підійти до іншого важливого моменту. А саме: з’являється, на наш погляд, можливість попереднього *художнього окреслення батьківщини (України) не лише як константи і сутності тут-буття (екзистенції), але й як еквівалента буття взагалі*. Цю еквівалентність забезпечує інтерпретація вітчизни передусім як *буття національного суцього* (в тому числі чи передусім людини) і як *опорної основи буття національної присутності*. Такому витлумаченню сприяє розгляд батьківщини у поетичних досвідах досліджуваних письменників та в онтологічній герменевтиці як “близького” і “найближчого” в бутті людини, як “грунту”, у котрий “закорінене” існування кожного нормального індивіда, зрештою, як чогось “споконвічного”, того, що, як стверджує услід за класичними герменевтами, ідеалістами, філософами-романтиками та преромантиками Ганс-Георг Гадамер, “забути не можна”: “Батьківщина не просто місце тимчасового перебування, яке обирають і можуть забувати. Батьківщину не забувають. Вона, за знаменитим визначенням Шеллінга, щось споконвічне” [1, с. 188].

Напрочуд промовисто, що саме таке художнє витлумачення України, *України як буття*, України як найближчого, незабутнього і вічного ґрунту тут-буття постійно віднаходимо в аналізованій поезії Т. Шевченка і вісниківців. У Т. Шевченка – це, наприклад, образи “повитого красою” того, чому нема “почину, і краю немає”, що “ніхто... не додбає і не розруйнує”, що заховане предками у “високих могилах”, що увічніюється самотнім і могутнім образом “садка вишневого коло хати”. У Є. Маланюка – це щось “своє, незбагнено родиме”, те, “що жилами зв’язало, / Що в кров і мускули вросло”, це ті “невідь”, “лоно світу”, “пільма зачаття” і “хаос прабуття” (пор. із “прастаном” [13, с. 204] суцього у М. Гайдеггера), в котрі “відпливає” ліричний герой, це “вічний образ на сірім цоколі часу”,

це рідна херсонська хата і *“тверда пшенична нива”*. У Юрія Клена – це Софія і Київ, *“лани наддніпрянські”*, верби, сонце, вітер, *“високі церкви”*, це переможна вічність – *“життя, що не має ні меж, ані краю”*, для якого століття *“клятих літ”* (й особливо більшовицька окупація) – лише тимчасовий епізод бездержавності: *“Це нам іти крізь сум років, / крізь біль наруг, крізь ніч гірку неслави, / а Ти в крилатім шумі прапорів / колись зустрінеш буйний травень”* [6, с. 129] (*“Україна”*). Для ліричного персонажа Івана Ірлявського – це передусім образи рідного Закарпаття (*“доли, горби... верхів'я”*, ріки, *“карпатські оселі”*, сонце, зорі, бори, *“дзюрчання потоків”*, Тиса, Карпати), але й загальнонаціональні суцї теж – Київ, степ, *“Крути і Базар”*; це те, що *“манить, чарує, веде”*, *“вказує завжди дороги”* за гори – на Київ, те, що постійно присутнє у Карпатах: *“На горах вік-вічно тут бродить / дух смерті й нової борні”* [10, с. 165] (*“Срібна земля”*).

Особливо виразно можна помітити національну *“цілющість Батьківщини”* і, відповідно, позанаціональну *“згубну безрідність”* [14, с. 314] на прикладі наскрізного основообразу всіх аналізованих поетів, що стає найповнішим і найточнішим експлікатом буття як саме українського буття. Йдеться про ***персоніфікацію України (вітчизни) як буття в образі матері***.

Утвердження інтерпретаційного розширення семантики образу матері (розвиваючи фольклорну традицію) характерне насамперед для поезії Т. Шевченка (а вже через нього воно утвердилось у всій наступній українській літературі). Переносячи очевидну вагомість біологічно-культурної ролі (народження і виховання) жінки-матері в появі людської особистості у сферу буттєву, отримуємо фундаментальне розуміння протагоністом Кобзаря ролі батьківщини-буття (України, *“України”* як *“матері”*, *“неньки”*), що породжує буття суцього: уможлиблює *“наявність наявного”*, передусім присутність присутності (українця – як *“дитини”*, українців – як *“діточок”*, *“дітей”*). Ідеться при цьому про суто ***культурно-націоналістичний*** процес пробудження інтелігенцією за допомогою художньої *“націоналістичної мови і символізму”* найголовніших родинних почуттів, приспаних чи понівечених імперіалізмом. Як відзначає Ентоні Сміт, *“націоналізм не може обійтися без образного порівняння з родиною”* і продовжує: *“Націю зображують як одну велику родину, її членів – як братів і сестер, дітей батьківщини, вітчизни* (курсив наш. – П. І.) *тощо”*. Таким чином, твердить

англійський учений, “національна родина” “заступає індивідуальну родину, але пробуджує не менш міцну відданість і палку любов” [11, с. 86].

Отже, *так само як мати робить можливим появу (присутність у світі) дитини, так само вітчизна (як буття) уможлиблює появу такого суцього, як людина*. Відповідно Україна (як “своя добра і рідна матір” окреслена так у передмові до нездійсненого видання “Кобзаря” Т. Шевченком) уможлиблює появу українця як члена “ее великого семейства” [19, с. 30] та українців (народу, нації) як власне самого цього “сімейства”, “сім’ї вольної”. Націотворче пробудження, культивування і вираження органічного зв’язку людини зі своєю вітчизною як буттєвою “матір’ю” (герменевтичне усвідомлення отого природного і неминучого для нормального тут-буття “закорінення” в ній) стає основним “сміслозмістовим” (Г.-Г. Гадамер) ядром поетичної творчості генія. Це надзвичайно важливо було у час царського спустошення, масового винародовлення України у ХІХ ст., коли навіть, щоб зробити літографію Головатого, Т. Шевченко звертається (31. 01. 1843) листом (через Я. Кухаренка) до кубанців: “...на Україну я не надіюсь, там чортма людей, німці прокляті – більш нічого” [19, с. 23].

Одним із численних переконливих прикладів такого художнього витлумачення образу “матері” може бути поема “Посланіє” [17, с. 348–354] (1845), де українці зображаються як “діти” України (“брати” між собою), “старої матері”, яких протагоніст скеровує на автентичне, іманентне (не “німецьке”) прочитання власної історії, пізнання справжньої “слави України”, скеровує на міжстратумну солідарність, що все разом уможливить відродження батьківщини (“...мати усміхнеться, / Заплакана мати”). Однак водночас герой застерігає тих “дітей”, що “свого... цураються”, що обривають / убивають (метафора “забування”) власний онтологічно-екзистенціальний зв’язок із батьківщиною-матір’ю, тих, що “Гірше ляха... / Її розпинають. / Заміс[т]ь пива праведную / Кров із ребер точать”. Ці індивіди перетворюються на безрідного, знекоріненого маргінала, “злого” нелюда, вилученого з усіх нормальних стосунків буття-у-світі. Вчинок його, фактично, карається так, як вчинок біблійного Каїна-братовбивці:

*Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,*

*Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,
І немає злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому [17, с. 352].*

Мати показується як онтологічна основа нормального **національного**, родинного тут-буття людини, котра дає кожному традиційні основи автентичного існування: “рано до схід сонця” “молилася”, “турбувалася”, “звичаю навчала” своїх “добрих дітей”, свої “квіти” [17, с. 252–253] (“Розрита могила” (1843)). Мати як буття – невід’ємна й органічна частинка екзистування людини. Саме це ми маємо можливість спостерігати в рефлексії “І Архімед, і Галілей...” (1860): “...А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі” [18, с. 353]. І навпаки. Не випадково образ підневільної, колонізованої, “катованої” України (переважно вдови, неспроможної генерувати буття суцього) подається як антитеза до “усміхненої”, веселої (часто молоді) матері. Це – “удова-небога”, “сліпа каліка”, “покритка”, “вдова сиротина”, “бездітна вдовиця”, “сирота”. Окреслені персоніфікації та епітети витлумачують батьківщину як “сплюндровану” людину – переважно збідовану й згорьовану жінку (каліка), без чоловіка (вдова чи покритка), без родини (сирота), без дітей (бездітна). Так зримо увиразнюється, інтерпретується спустошувальна нищівність окупації для буття українського суцього: “*Степи мої запродані / Жидові, німоті, / Сини мої на чужині, / На чужій роботі. (...) / ...могили мої милі / Москаль розриває... (...) / ...А тим часом перевертні / Нехай підростають / Та допоможуть москалеві / Господарювати, / Та з матері полатану / Сорочку знімати. / Помагайте, недолюдки, / Матір катувати*” [17, с. 253] (“Розрита могила”).

Продовження Шевченкової традиції витлумачення образу України-буття як матері притаманне й літературному дискурсові вісниківців. Найбільш масштабно – у Є. Маланюка. Хоча цей поет схильний розвивати також образ України як вірної дружини, навіть воїна. Тому батьківщина витлумачується ним як “мати”, “Мадонна”, “стєпова Деметра”, “понтійська Навсікая”, “Сольвейг”, “Діва-Обида” тощо. Сутнісний, герменевтично місткий образ України (буття) як “Матері-Землі” і як “вічності”, а героя

(українця) як “сина”, що увиразнює авторське прозвіраюче бачення (“знання”) органічного онтологічно-екзистенціального зв’язку між ними (закодованого в образах “хати”, “шляху”, “обрію”), дає герменевтичний диптих “Post scriptum” (1964), особливо його другий вірш:

*Тоді кожен оглянеться і зрозуміє,
Що ця хата, цей шлях і цей обрій – це Мати-Земля,
Що її образати ніхто не сміє –
Ні каган, ні король, ні мешканець Кремля.
Що не треба заплутано метикувати
В залежності від нагод і годин, –
Тільки знати:*

*Вона – Мати,
Ти – син.*

*І бачити вічність – блакить бездонну,
І тільки вічністю міряти час.*

*Не благати, не переконувати
Ні їх, ні нас [8, с. 552].*

Натомість образ уярмленої батьківщини роздвоюється на дві антагоністичні структури, що в окремих творах синкретично поєднуються. Йдеться про Україну як “бранку степову” чи обмануту “покритку Катерину” і як Малоросію – добровільну “повію”, “відьму-сотниківну”, “Антимарію” тощо, котра втрачає риси матері, не може бути буттям – основою українського суцього, бо є лише іграшкою імперських народів: “Тільки ти, перекохана мандрівниками, – / Всім даруєш розтерзане тіло для втіх, / І кусають, і душать брудними руками, / І з плачем твоїм злиті харчання і сміх” [8, с. 552] (“За добою – доба. За ерою – ера”).

На завершення нашого короткого розмислу, що є радше вступом до важливої теми, зауважимо таке. По-перше, поглиблена (сміслова) інтерпретація сутності екзистенції протагоніста і персонажа у всіх досліджуваних поетів дає підставу окреслити **Україну (батьківщину) як фундаментальний екзистенціал-експлікат, що конститує основоструктуру національного сенсу екзистенції персонажа як літературної присутності**. А це уможлиблює перехід у наступних роботах перейти до пошуку та витлумачення інших експлікатів, що, поруч із Україною, входять до основоструктури національного сенсу, оскільки є постійно присутніми в тут-бутті персонажа як українця,

постійно визначають сутність його самості та характер присутності загалом. По-друге, аналіз літературного витлумачення модусів людського існування вивів нас на можливість витлумачення літературного розуміння самого буття, еквівалентом котрого в аналізованих письменників виявилась **батьківщина**. По-третє, вивчення літературно-герменевтичного діалогу вісниківців із архетипною поезією Т. Шевченка є продуктивною моделлю для пізнання іманентних смислових рівнів художніх досвідів.

Саме Україна зображається в інтерпретованих поетичних досвідах Т. Шевченка та вісниківців як архіважлива складова сутності нормальної (не спустошеної) екзистенції літературної присутності як окремої людини, так і цілої спільноти (народу/нації), що, крім усього іншого, підтверджує вмотивованість уведення терміна **“національна екзистенція”**. Можна з великою мірою впевненості стверджувати, що “близьким” і “найближчим” у бутті літературної присутності (протагоністів), а також “кожного з нас” (читача) стає саме батьківщина, Україна. В сучасній культурно-історичній ситуації усвідомлювати це, відчувати органічну приналежність до шевченківсько-вісниківської духовної та герменевтичної традиції видається дуже важливим.

Література

1. Гадамер Г.-Г. Батьківщина і мова // Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика : вибрані твори / Пер. з нім. – К. : Юніверс, 2001. – С. 188–195.
2. Іванишин П. Вульгарний “неоміфологізм”: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. – Дрогобич : ВФ “Відродження”, 2001. – 174 с.
3. Іванишин П. В. Аберация християнства, або Культурний імперіалізм у шатах псевдохристології (основні аспекти національно-екзистенціального витлумачення) : монографія / Іл. Г. Доре. – Дрогобич : ВФ “Відродження”, 2005. – 268 с.
4. Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко : монографія. – К. : Академвидав, 2008. – 392 с.
5. Іванишин П. В. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти) : монографія. – Дрогобич : ВФ “Відродження”, 2005. – 308 с.
6. Клен Ю. (Освальд Бургардт). Вибрані твори. Поезія, спогади, статті. – Дрогобич : Науково-видавничий центр “Каменяр” Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, 2003. – 616 с.
7. Липа Ю. І. Твори : В 10 т. – Львів : Каменяр, 2005. – Том 1 : Поезія / Худож. оформл. І. Б. Шутурми. – 543 с.

8. Маланюк Є. Поезії / Упорядк. та передмова Т. Салиги, примітки М. Старовойта; мистецьке оформлення О. Тищука. – Львів : УПІ ім. Івана Федорова; “Фенікс Лтд”, 1992. – 686 с.
9. Ольжич О. Поезія, проза / Передмова М. Жулинського. Упорядник Н. Лисенко. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2007. – 544 с.
10. Поети Празької школи : Срібні сурми. Антологія / Упорядкування, передмова та літературні силуетки М. Ільницького. – К. : Смолоскип, 2009. – 916 с.
11. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
12. Теліга О. О Краю мій... : Твори, документи, біографічний нарис. – 2-ге вид., випр. і допов. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2006. – 496 с.
13. Хайдеггер М. Бытие и время / Пер. с нем. В. В. Библихина. – Харьков : “Фолио”, 2003. – 503 с.
14. Хайдеггер М. Искусство и пространство // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / Пер. с нем. – Москва : Республика, 1993. – С. 312–316.
15. Хайдеггер М. Исток художественного творения // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв. Трактаты, статьи, эссе. – Москва : Издательство Московского университета, 1987. – С. 264–312.
16. Хайдеггер М. Отрешенность // Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге : сборник / Пер. с нем.; Под ред. А. Л. Доброхотова. – Москва : Высш. шк., 1991. – С. 102–112.
17. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : У 12 т. / Редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 1: Поезія 1837 – 1847 / Перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського. – 784 с.
18. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 2 : Поезія 1847 – 1861. – 784 с.
19. Шевченко Т. Г. Листи // Шевченко Т. Г. Зібрання творів : У 6 т. (вид., автентичне 1-6 томам “Повного зібрання творів у дванадцяти томах”) / Редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 6. Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. – 2003. – С. 11–239.
20. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т. 1. Образ и действительность / Пер. с нем. Н. Ф. Гарелин; Авт. комментариев Ю. П. Бубенков и А. П. Дубнов; Худ. обл. М. В. Драко. – Мн. : ООО “Попурри”, 1998. – 688 с.